

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Beschermd, beschadigd, verdwenen

Onderzoek en evaluatie van ernstig aangetast
en verdwenen beschermd erfgoed

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

TITEL

REFKS

PROJECTCOÖRDINATOR

Vincent Debonne

AUTEURS

Vincent Debonne en Nele Vanmaele met medewerking van Aukje De Haan

ONDERZOEK:

Aukje De Haan, Vincent Debonne, Tom Lenaerts, Joeri Mertens, Annelies Schepens, Nele Vanmaele, Pol Vanneste en Hilde Verboven

JAAR VAN UITGAVE

2021

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

LEDEN KLANKBORDGROEP

Marc De Bie, Griet De Schepper, Katrijn Depuydt, Jelle Lisson, Leen Meganck (stuurgroep), Steven Tricot, Maarten Van Dijk (stuurgroep), Evert Vandeweghe en An Verhelst (stuurgroep)

OMSLAGILLUSTRATIE

Foto van het Wilderkasteel in Sint-Pieters-Leeuw, vermoedelijk genomen in het begin van de jaren 1970 (archief Onroerend Erfgoed)
Copyright Onroerend Erfgoed

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678
D/2021/3241/325

BESCHERMD,
BESCHADIGD,
VERDWENEN

Onderzoek en evaluatie van ernstig aangetast en verdwenen beschermd erfgoed

VINCENT DEBONNE & NELE VANMAELE, MET MEDEWERKING VAN AUKJE DE HAAN

1 INHOUD

1	INHOUD.....	4
2	AANLEIDING EN DOEL VAN HET ONDERZOEK	5
3	INHOUD EN AFBAKENING VAN HET ONDERZOEK	6
4	OPMAAK VAN DE LIJST VAN TE ONDERZOEKEN BESCHERMINGEN	7
5	EVALUATIEMETHODE.....	7
6	ONDERZOEKSMETHODE	9
7	BESLISSING OVER BEHOUD, AANPASSING OF OPHEFFING VAN DE BESCHERMING	11
7.1	BEHOUD VAN DE BESCHERMING.....	11
7.2	BEHOUD VAN DE BESCHERMING: VERPLAATSINGEN	17
7.3	BEHOUD VAN DE BESCHERMING MET HERZIENING VAN DE AFBAKENING.....	18
7.4	BEHOUD VAN DE BESCHERMING, MAAR MET OPSTART VAN EEN BEHEERTRAJECT.....	20
7.5	OPHEFFING VAN DE BESCHERMING	22
7.6	DE VOORSTELLEN VAN BESLISSING IN CIJFERS.....	26
8	OORZAKEN VAN VERDWIJNING EN AANTASTING	28
8.1	RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN	28
8.2	VERWAARLOZING, BESCHADIGING EN SLOOP	30
8.3	CALAMITEIT.....	31
8.4	SLECHTE TOESTAND OP HET MOMENT VAN DE BESCHERMING.....	32
8.5	RESTAURATIE	33
8.6	ONVOLDOENDE INFORMATIE BIJ DE OPMAAK VAN DE BESCHERMINGSDATABANK.....	33
9	TYPES VAN AANGETASTE EN VERDWENEN BESCHERMINGEN	34
9.1	BOUWKUNDIG ERFGOED.....	34
9.2	HOUTIGE BEPLANTINGEN MET ERFGOEDWAARDE.....	36
9.3	LANDSCHAPPEN	37

2 AANLEIDING EN DOEL VAN HET ONDERZOEK

In Vlaanderen kan onroerend erfgoed sinds 1931 wettelijk worden beschermd. Eerst kregen alleen gebouwen een beschermd statuut, maar al gauw volgden ook landschappen (vanaf 1934), houtig erfgoed (vanaf 1938) en archeologisch erfgoed (vanaf 1933). Intussen telt Vlaanderen duizenden beschermde onroerende erfgoedobjecten met een grote diversiteit in omvang, type en periode.

Onze leefomgeving is in constante verandering. Ook beschermd onroerend erfgoed is daaraan onderhevig. Soms is dat in het voordeel van het erfgoed, bijvoorbeeld bij renovaties, restauraties en herbestemmingen die een beschermd gebouw een tweede leven geven. Maar evengoed kan het voortbestaan van het erfgoed worden bedreigd, wanneer bijvoorbeeld ingrepen en verwaarlozing leiden tot schade of zelfs de verdwijning van het beschermde erfgoedobject.

De problematiek van ingrepen in beschermd erfgoed kwam aan de oppervlakte tijdens het project van de beschermingsdatabank (2013-2016). De online wetenschappelijke inventaris van erfgoedobjecten werd toen aangevuld met een inventaris van het beschermd onroerend erfgoed: de beschermingsdatabank met aanduidingsobjecten. Tijdens de omzetting van papieren beschermingsbesluiten naar online fiches bleek dat de actuele toestand van sommige beschermde erfgoedobjecten niet altijd duidelijk was. Er was twijfel of ze nog wel overeenstemden met de toestand waarin ze waren beschermd. De resultaten van deze screening waren het vertrekpunt voor de analyse die in dit onderzoeksverslag wordt voorgesteld.

Het pilootproject kreeg de naam ‘Aangetaste en verdwenen beschermingen’ en omvat een onderzoek naar beschermde erfgoedobjecten waarvan de huidige toestand twijfelachtig is. Het onderzoek van deze beschermingen heeft een drieledige bedoeling:

- Nagaan wat de huidige materiële toestand van het beschermde erfgoedobject is en in hoeverre het nog beantwoordt aan de toestand waarin het werd beschermd
- Achterhalen welke de oorzaken zijn van eventuele veranderingen
- Een beslissing nemen over de bescherming van het erfgoedobject

De beslissing over de bescherming omvat vier mogelijkheden:

- De bescherming blijft behouden
- De bescherming blijft behouden, maar met aanpassingen
- De bescherming kan voorlopig behouden blijven, maar er zou een beheertraject moeten worden opgestart
- De bescherming kan worden opgeheven

‘Aangetaste en verdwenen beschermingen’ is samen met de evaluatie van de windmolens één van de twee pilootprojecten binnen het project ‘Evaluatie beschermde bestand’ (project D02.2/P01). De herziening van het beschermde erfgoedbestand staat ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele, bevoegd voor het onroerend erfgoed.

Het onderzoek van aangetaste en verdwenen beschermingen draagt bij tot het voornemen van de minister om van het beschermde bestand een dynamische selectie te maken van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen. Met aanpassingen van beschermingen is een beter beheer van beschermde erfgoedobjecten mogelijk, terwijl opheffingen dienen om erfgoedobjecten met een onherstelbaar aangetaste of verdwenen erfgoedwaarde uit het beschermde bestand te lichten.

3 INHOUD EN AFBAKENING VAN HET ONDERZOEK

De 204 onderzochte beschermde erfgoedobjecten liggen verspreid over Vlaanderen en zijn heel divers¹. 70% is bouwkundig erfgoed, gaande van kapelletjes tot industriële sites. Het resterende percentage omvat een evenredig aantal houtige (vooral bomen) en landschappelijke erfgoedobjecten, van solitaire bruine beuken tot duinenlandschappen.

De statuten van de beschermingen weerspiegelen de evolutie van het beschermingsbeleid. Zowel bouwkundig als houtig erfgoed is beschermd als monument. Het statuut van stads- en dorpsgezicht is niet alleen gebruikt voor groepen van gebouwen, maar ook voor ensembles van gebouwen, landschap of houtig erfgoed. De cultuurhistorische landschapsbescherming is niet alleen ingezet voor landschappen, maar ook voor dorpskernen, houtig erfgoed of de omgeving van gebouwen, zoals de omgeving van een hoeve, een kapel of een kerkhof. Het agentschap publiceerde al onderzoeksrapporten over de verschillende beschermingsstatuten en hun impact op het beheer van onroerend erfgoed².

Door deze diversiteit en de beperkte onderzoekstijd (een jaar en drie maanden) was het niet mogelijk om van elke problematische bescherming de erfgoedwaarde te evalueren in vergelijking met gelijkaardige items. Dit zou immers een veelvoud aan thematische onderzoeken hebben vereist. Sommige beschermingen waren ook te omvangrijk om hun erfgoedwaarde in dit pilootproject te kunnen evalueren. Dat is bijvoorbeeld het geval voor sommige cultuurhistorische landschappen en stads- en dorpsgezichten die afzonderlijk moeten worden geanalyseerd.

De onderzochte problematische beschermingen vertegenwoordigen met 204 gevallen 1,5% van de 13.706 beschermde bouwkundige en landschappelijke erfgoedobjecten³. De problematieken die hierna worden besproken hebben dus betrekking op een zeer klein aantal van de bouwkundige en landschappelijke beschermingen in Vlaanderen. Dit onderzoeksverslag biedt inzicht in:

- Vaak terugkerende oorzaken van de materiële aantasting of verdwijning van beschermde erfgoedobjecten
- Types van beschermde erfgoedobjecten die vatbaar zijn voor materiële aantasting of verdwijning
- Mogelijkheden en moeilijkheden in de omgang met aangetaste en verdwenen beschermde erfgoedobjecten

Deze bevindingen worden in dit onderzoeksverslag geïllustreerd met een selectie van voorbeelden uit de 204 onderzochte beschermingen.

---

¹ De oorspronkelijke lijst van verdwenen en aangetaste beschermingen bevatte een aantal windmolens. Die zijn uit dit onderzoek gelicht om te worden onderzocht in de evaluatie van de beschermde windmolens in Vlaanderen. Beschermde archeologische sites zijn eveneens afzonderlijk onderzocht. Aangetaste en verdwenen beschermingen van varend erfgoed zijn nog niet onderzocht.

² Over de geschiedenis van het beschermen van 1931 tot 2016 (Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 65) en doelmatigheidsanalyses van beschermingen van gevels en bedakingen (Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 112) en beschermingen van bouwkundige gehelen (Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 128).

³ Het aantal van 13.706 betreft de definitief beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurhistorische landschappen en erfgoedlandschappen op 31 december 2020 (zie <https://monitor.onroerenderfgoed.be>).

4 OPMAAK VAN DE LIJST VAN TE ONDERZOEKEN BESCHERMINGEN

Tijdens het project van de beschermingsdatabank (2013-2016) werd een lijst samengesteld van 172 vermoedelijk aangetaste of verdwenen beschermde erfgoedobjecten, hoofdzakelijk van bouwkundige aard. De lijst werd samengesteld op basis van beschermingsdossiers en desktoponderzoek van online beschikbare informatie, zoals beschrijvingen in de inventarisdatabank, kaarten, luchtfoto's en de Streetview functie van Google Maps. Bij de start van het onderzoek in maart 2020 bleek deze lijst toe aan een update. Een aantal gevallen konden worden geschrapt omdat er al een beslissing over de bescherming was genomen en uitgevoerd⁴.

De lijst van aangetaste en verdwenen beschermingen werd ook aangevuld. Een reeks van problematische beschermingen van houtig erfgoed en cultuurhistorische landschappen werd toegevoegd aan het te onderzoeken pakket. De afdeling Handhaving van het departement Omgeving signaleerde nog één onbekende aangetaste bescherming met een lopend handhavingstraject. De Inventaris Onroerend Erfgoed leverde enkele beschermde erfgoedobjecten op waarvan de erfgoedwaarde was aangeduid als ‘niet aanwezig’. Soms bleek deze aanduiding onterecht te zijn toegekend, maar in andere gevallen was de materiële bewaring van die aard dat een nader onderzoek binnen dit project aangewezen was⁵. Een bevraging van de afdeling Beheer van het agentschap Onroerend Erfgoed bracht nog twee te onderzoeken items onder de aandacht.

De geüpdatete lijst van onduidelijke, aangetaste en verdwenen beschermingen bevat 142 objecten bouwkundig erfgoed, 30 objecten houtig erfgoed en 32 objecten landschappelijk erfgoed.

Deze lijst kan echter niet exhaustief worden genoemd. In het hier onderzochte pakket ontbreken bijvoorbeeld waardevolle interieurs van beschermd bouwkundig erfgoed. Hiermee is al een eerste problematiek van aangetaste en verdwenen beschermingen aangeraakt, namelijk hun opsporing en monitoring, een aspect dat verder wordt toegelicht in hoofdstuk 10 van dit onderzoeksverslag.

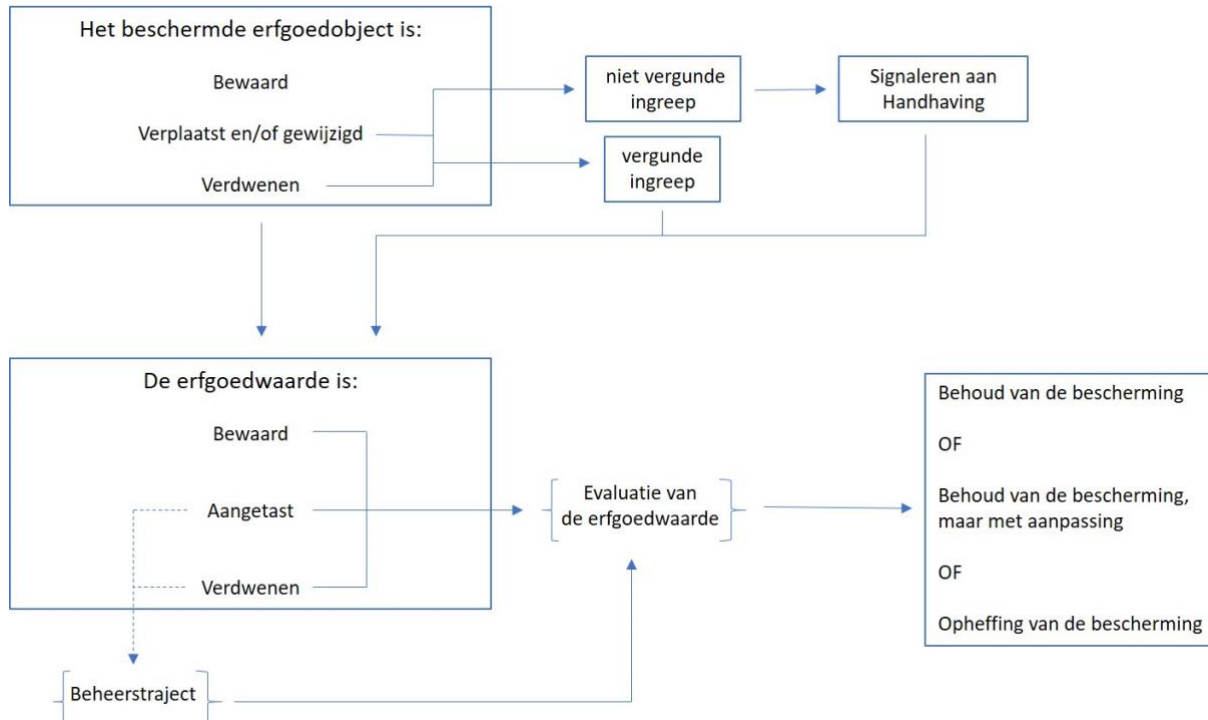
5 EVALUATIEMETHODE

Aan de beslissing over een problematische bescherming gaat een volgorde aan beoordelingen en acties vooraf.

Als eerste wordt de materiële toestand van het beschermde erfgoedobject vastgesteld. In het geval van de wijziging of verdwijning van het erfgoedobject sinds de bescherming wordt nagegaan of dit het gevolg is van vergunde of niet vergunde werken. In het laatste geval wordt door de afdeling Handhaving van het departement Omgeving geëvalueerd of de niet vergunde werken aanleiding kunnen geven tot het opstarten van een handhavingstraject.

4 In de periode 2017-2020 werden drie beschermingen opgeheven, werd één erfgoedobject opnieuw beschermd en werd van twee beschermde erfgoedobjecten de verplaatsing geregulariseerd. Opheffingen: Voeren, [Josephinehoeve](#); Zottegem, [kapel Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand](#); Balen, [hoeve Peeters](#). Herbescherming: [ruïne van het Hof van Coudenborn](#) in Moerbeke. Regularisering van verplaatsings: [houten windmolen Vinkemolen](#), verplaatst van Oosterzele naar Zwalm; [gedenkteken voor Luitenant De Winde](#), verplaatst naar een andere locatie in Staden.

⁵ Onterechte aanduidingen van 'geen erfgoedwaarde meer' kwamen vaak voort uit foutieve meldingen naar aanleiding van de vaststelling van de inventaris. Een voorbeeld is de als monument beschermde [Spikdorenhoeve](#) in Westerlo, waarvan de geslaagde restauratie verkeerdelijk als een verbouwing werd opgevat.

7.1 BEHOUD VAN DE BESCHERMING

Vergunde werken zonder aantasting van de erfgoedwaarde

The image consists of two side-by-side photographs of a building corner in Bruges, Belgium. The left photograph shows the building in its original state, constructed from red brick with a stepped gable roof and a small dormer. It features multiple windows with blue frames and a red circular 'no entry' sign on the corner. The right photograph shows the same building after renovation, now covered in white plaster. The architectural details, including the stepped gable and blue-framed windows, are preserved. A red and white striped sign is visible on the corner. The street is paved with cobblestones, and the sky is clear blue.

Het pand Keizerstraat 28 in Antwerpen, in 1986 (archief Onroerend Erfgoed) en na restauratie in 2014 (Google Maps)

Vaak zijn de oorspronkelijke houtige beplantingen verdwenen en vervangen door een nieuw exemplaar. Zo is de oude [Lindeboom Kerkeboom bij de Sint-Salvatorkerk](#) in Meerle (Hoogstraten) in 1972 omgewaaid en vervangen door een nieuwe linde, die intussen ook al bijna 50 jaar oud is. De nieuwe boom neemt de functie van de oude dorpslinde over.

De oude dorpslinde van Meerle, niet gedateerde postkaart en beeld op Street View (2019)

De [vrijheidsboom van Haasdonk](#) (Beveren) uit 1831 is in 1969 verdwenen en vervangen door een nieuwe aanplant. Deze linde is nog steeds aanwezig in het straatbeeld. Op de [Dries 't Nelleken](#) in Sint-Kwintens-Lennik (Lennik) werden de gekapte bomen op de dries in de winter van 2019 opnieuw aangeplant. Op die manier is het beboomd karakter van de grazige dries hersteld.

De [kapel van de Bruine Onze-Lieve-Vrouw met omgeving](#) in Kerkom (Sint-Truiden) heeft niet één maar elf bomen rond de kapel. Hiervan zijn er vier vervangen door nieuwe exemplaren. Hiermee is de erfgoedwaarde hersteld.

Vergunde werken met geringe aantasting van de erfgoedwaarde

Sommige erfgoedobjecten hebben sinds hun bescherming materieel verlies gekend, maar wat is verloren gegaan vormt geen aantasting van de erfgoedwaarde die de bescherming motiveert. Voor deze beschermingen wordt geen procedure voor aanpassing of opheffing van de bescherming opgestart.

In het [Domein Wijnegemhof met omgeving](#) bijvoorbeeld werd in de omgeving van de hoeve De Swaen een dreef gekapt en opnieuw aangeplant en een parking ingericht. Op het eerste zicht een aantasting van de bescherming, maar dit werd vergund door Onroerend Erfgoed zodat de dreef nieuwe kansen kreeg en er niet langer tussen de bomen geparkeerd kon worden. In de plaats werd er wel een parking aangelegd binnen de bescherming. De ingrepen zijn afgewogen ten opzichte van de erfgoedwaarden en werden gunstig geadviseerd door Onroerend Erfgoed.

A photograph of the Church of St. Martin in Breda, showing its octagonal base, brick walls, and a tall, slender tower with a cross on top, set against a blue sky with clouds.

Een gelijkaardig voorbeeld van een landschapsbescherming is de [gekandelaarde lindendreef Vrijheid](#) in Hoogstraten. Deze weg werd al beschermd in 1955 met de bekommernis dat door het toenemende autoverkeer de bomenrij zou verdwijnen. Ondertussen is er heel wat veranderd aan deze weg (verharding, aanleg parkeerplaatsen), maar de bomenrij bleef zo goed mogelijk behouden. Vanuit het agentschap Onroerend Erfgoed werd steeds advies gegeven over de ingrepen en werd optimaal ingezet op het behoud van de bomen, en wanneer dat niet mogelijk was werd heraanplant gevraagd. Het geheel heeft zijn erfgoedwaarde behouden, ook al is er wel een aantasting van de erfgoedwaarde door de aangelegde parkeerplaatsen.

Huidige toestand ontstond vóór de bescherming

Onder de te behouden beschermingen zijn er erfgoedobjecten waarvan de aangetaste toestand ontstond nog vóór de bescherming, maar met voldoende erfgoedwaarde om de bescherming blijvend te motiveren.

De [IJzermonding en omgeving](#) werd in 1994 beschermd als cultuurhistorisch landschap. Het militair domein was toen reeds aanwezig en zou op termijn verdwijnen. De bescherming had naast het behoud van de erfgoedwaarden van het gebied onder meer als doel impact te hebben op de herbestemming van het gebied als het militair gebruik zou verdwijnen. Vandaag is het gebied nog steeds een militair gebied. De fysieke toestand op het terrein is niet gewijzigd.

Duinen ten oosten van de IJzermonding (2015)

De [kapel Onze-Lieve-Vrouw-van-Troost met lindebomen](#) in Tildonk (Haacht) werd in 2000 beschermd als monument. De lindes werden in 1980 reeds heraangeplant bij de kapel, ter vervanging van de oude lindes die als onveilig werden beschouwd. De vervanging van de bomen dateert dus van voor de bescherming en zijn in de huidige vorm beschermd. De bomen werden wel te dicht bij de kapel geplant. Er zou overwogen kunnen worden deze situatie aan te passen wanneer deze bomen opnieuw zouden worden aangeplant.

Voorbeelden van bouwkundige beschermingen in deze categorie zijn de [watermolen Blaarmolen](#) in Tongeren en het dorpsgezicht van het [Geesthuys](#) in Zelem (Halen). In het eerste geval ligt de focus van de bescherming op het molengebouw met de machinerie én dateren de aanpassingen van het molenaarshuis van vóór de bescherming in 1994. In Zelem was een tennisveld naast de schuur van het Geesthuys al aangelegd voor de bescherming van het dorpsgezicht in 1994. Het tennisveld vormt geen aantasting van de erfgoedwaarde en is bovendien een omkeerbare ingreep.

Behoud in afwachting van een beheerstraject

Voor zestien bouwkundige beschermingen loopt momenteel een beheertraject om de aangetaste toestand te herstellen, zoals voor de in 2014 door brand getroffen [kerk van Anzegem](#). Dankzij een lopend beheertraject zullen deze beschermde erfgoedobjecten hun erfgoedwaarde behouden. Het spreekt voor zich dat van deze erfgoedobjecten de bescherming behouden blijft.

Dit geldt ook voor erfgoedobjecten die gewijzigd zijn sinds de bescherming maar waar de bescherming nog steeds een gepast beheersinstrument is, zoals bij de hierboven vermelde [Opgaande beukendreef](#) bij domein De Bergskens in Assebroek (Brugge). Het omliggende landschap is in 2001 in zijn geheel beschermd als [Meersengebied](#). De twee beschermingen overlappen. In het beschermingsbesluit van het cultuurhistorisch landschap Meersengebied is de dreef niet expliciet vermeld, waardoor het behoud van een dubbele bescherming toch aangewezen is in functie van het behoud van goede beheersinstrumenten. Op basis van een boomonderzoek in 1991 werd de dreef vervangen door een nieuwe dreef. De begeleidings snoei van deze dreef is niet goed uitgevoerd waardoor de dreefbomen geen mooi opgaand silhouet vormen. Hier en daar is er tevens uitval. Het behoud op het terrein van de dreef is wenselijk, herstelmaatregelen kunnen hier op termijn bij helpen.

Ook externe beheerinitiatieven kunnen het behoud van een bescherming motiveren. Het landschap rond het [Newfoundland gedenkteken met omgeving](#) is na de bescherming in 1942 zwaar gewijzigd door de aanleg van de ringweg rond Kortrijk begin jaren 1970 en door de kanalisatie van de Leie. Momenteel loopt een project waarbij herstel van het oude landschap wordt overwogen. De bescherming blijft behouden in afwachting van een mogelijk inrichtingsproject. Zolang de keuzes in dit project niet gemaakt en uitgevoerd zijn, blijft de landschapsbescherming behouden. De bescherming van het monument blijft zeker behouden.

Onduidelijke of verkeerde informatie

Sommige beschermde erfgoedobjecten zijn door onduidelijkheden of onjuistheden in het beschermingsbesluit verkeerdelijk opgevat als aangetast of verdwenen. Zo is de verkeerde intekening van het beschermde [huis Maes](#) in Oedelem (Beernem) de oorzaak van het vermoeden dat een deel gesloopt zou zijn. Uit het archiefonderzoek bleek dat het aanvankelijk inderdaad de bedoeling was om twee aaneen gebouwde volumes te beschermen, Bruggestraat nr. 6 en nr. 8. Uiteindelijk werd in 2002 alleen het haakse volume nr. 6 beschermd. Het onbeschermd volume nr. 8 werd in 2011 gesloopt. Op het plan bij het definitieve beschermingsbesluit is echter nog de afbakening uit het eerste ontwerp van de bescherming aangehouden, wat aanleiding gaf tot de veronderstelling dat een deel van het monument was gesloopt.

In dezelfde lijn zijn de beschermde erfgoedobjecten met misleidende informatie in de inventaris- of beschermingsdatabank. Zo werd de in situ bewaarde [kaapstander van de Nassaubrug](#) in Antwerpen door de verkeerde intekening van de bescherming op het geoportaal onterecht als verdwenen opgegeven. Over de nieuwe delen van de zuid- en de oostvleugel van de [lakenhalle in Mechelen](#) vermeldt de inventaristekst dat zij werden gerealiseerd “*ondanks een hevige protestactie*”. Onderzoek van het beheersarchief maakte niet alleen duidelijk dat de vergunning voor de nieuwbouw werd afgeleverd na goedkeuring door de KCML, maar ook dat het protest was gebaseerd op voorlopige plannen en niet op het definitieve ontwerp.

Van het huis Maes in Beernem is alleen het haaks op de straat gerichte volume beschermd, maar op het plan bij de beschermingsbesluit is ook de niet mee beschermde zijvleugel ingekleurd als beschermd. De foto rechts toont de toestand in 2019, met de gesloopte (en niet mee beschermde) zijvleugel.

7.2 BEHOUD VAN DE BESCHERMING: VERPLAATSINGEN

Een aantal beschermde erfgoedobjecten bevindt zich niet meer op de plaats waar ze ooit werden beschermd, maar toch staat hun beschermde statuut niet ter discussie. Een regularisatie van de verplaatste toestand is dan aangewezen. Dit biedt allereerst meer rechtszekerheid voor de zakelijkrechthouders. Met een regularisatie van de verplaatsing kunnen ook nieuwe beheersdoelstellingen worden ingesteld die zijn aangepast aan de gewijzigde locatie van het erfgoedobject.

In de voorbije jaren kregen al enkele verplaatste erfgoedobjecten een nieuw beschermingsbesluit⁶. Bijkomende regularisaties van verplaatsingen betreffen onroerend erfgoed dat wordt gekenmerkt door een kleinschalig karakter. Een voorbeeld is het [tuinprieeel en beuk](#) in Bilzen. Het in 1985 beschermde prieeel werd ten gevolge van de uitbreiding van een school in 1991 verplaatst naar een andere locatie, met toestemming van de Rijksdienst Monumenten & Landschappen. Het prieeel is vandaag nog steeds beschermd op de oude locatie, waar de beuk wegens ziekte al in 1988 met toelating werd gekapt. Het beschermingsbesluit moet dus worden aangepast aan de nieuwe locatie van het prieeel, met opheffing van de bescherming van de verdwenen beuk.

Het tuinprieeel van Bilzen op de oorspronkelijke locatie in 1987 (met beschermde beuk) en op de huidige locatie aan de Demerlaan (zonder de in 1988 gekapte beuk)

---

⁶ Zie voetnoot 3.

7.3 BEHOUD VAN DE BESCHERMING MET HERZIENING VAN DE AFBAKENING

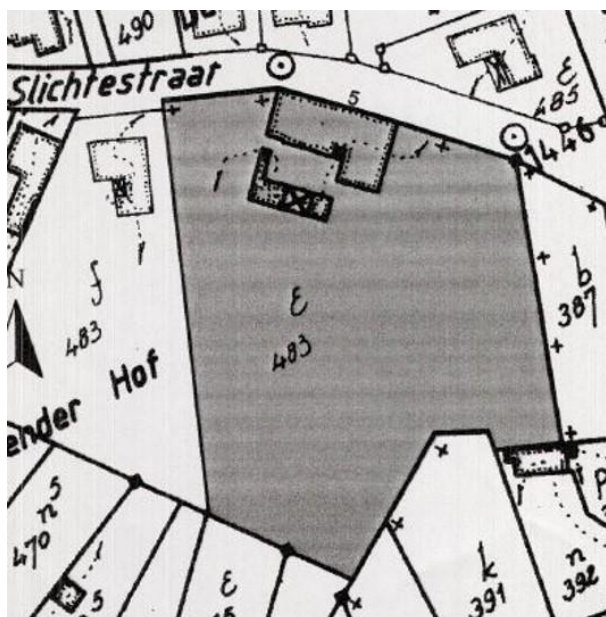
Voor een klein aantal beschermingen kan een aanpassing van de afbakening worden overwogen, zowel omwille van de erfgoedwaarde als voor het beheer van het erfgoedobject. Voor bouwkundig erfgoed zijn er drie beschermingen waarvan de afbakening toe is aan herziening, het [begijnhof in Aarschot](#), de [Scheldeburcht](#) in Avelgem en de [hoeve Slichtenhorf](#) in Kinrooi. Voor landschappelijk erfgoed is er één bescherming waar een herziening van de afbakening aan de orde is, namelijk het [Hof van Riemen: uitbreiding omgeving](#) in Heist-op-den-Berg.

De monumentbescherming van het begijnhof in Aarschot omvat de westvleugel uit de 17de eeuw en de zone van de noordvleugel die verdween tijdens het bombardement op Aarschot in de Tweede Wereldoorlog. Op het terrein van de verdwenen noordvleugel staat vandaag een gebouw zonder erfgoedwaarde uit het midden van de jaren 1990. Bij het bombardement verdween ook de zuidvleugel van het begijnhof, die na de oorlog werd heropgebouwd in regionalistische architectuur. Voor het bombardement behoorde de zuidvleugel tot de monumentbescherming, maar de heropgebouwde versie werd nadien uit de bescherming gelicht. De zuidvleugel met sociale woningbouw in regionalistische architectuur wordt vandaag echter meer naar waarde geschat dan in de jaren 1950. Daarom kan worden onderzocht of de heropgebouwde zuidvleugel voldoende erfgoedwaarde bezit om opnieuw te worden beschermd, terwijl de bebouwing uit de jaren 1990 bij voorkeur uit de bescherming wordt gehaald.

Van de in 1939 beschermde Scheldeburcht in Avelgem werd in 1957 de noordwestelijke vleugel zonder toelating gesloopt. Sindsdien omvat de afbakening van de bescherming de bewaarde zuidoostelijke vleugel, die nog voldoende erfgoedwaarde bezit om beschermd te blijven, en een schoolgebouw dat op de plaats van de gesloopte vleugel staat. Onderzoek ter plaatse moet duidelijk maken of er van de gesloopte vleugel nog grondvesten of kelders bewaard zijn. Afhankelijk van de uitkomst van dat onderzoek kan de afbakening van de bescherming uit 1939 behouden blijven of worden verkleind tot de bewaarde kasteelvleugel.

De bescherming van het Slichtenhof in Kinrooi omvat de woonwijk achter de aan de straat gelegen hoeve. Oorspronkelijk was deze zone deel van één groot perceel, met de hoeve aan de straat en daarachter een weide. Dit onbebouwde terrein is als dusdanig ingetekend op het plan bij het definitieve beschermingsbesluit uit 2005. Bij de opstart van de beschermingsprocedure was dit terrein echter al in het bezit van een plaatselijke huisvestingsmaatschappij. Het bouwproject op deze plaats werd in 2010 gunstig geadviseerd door het toenmalige Ruimte & Erfgoed. De woonwijk vormt geen versterking van de erfgoedwaarde van de hoeve en bovendien wordt in het beschermingsbesluit geen melding gemaakt van de oorspronkelijke weide achter de hoeve. Zowel omwille van de erfgoedwaarde als omwille van het beheer zou de zone van de woonwijk beter uit de bescherming worden gelicht.

De hoeve Slichtenhof in Molenbeersel (Kinrooi) op het plan bij het beschermingsbesluit en in de huidige toestand met de vergunde woonwijk achter de hoeve

Zoals de titel al zegt is de bescherming van het '[Hof van Riemen: uitbreiding omgeving](#)' uit 1977 een uitbreiding van de bescherming uit 1976 van een kleinere site rond het hof. Bij de uitbreiding van de omgeving werd een gebied beschermd met een landbouwzone en dreef voor het hof. Op het moment van de bescherming was er al een verkaveling gepland binnen de afbakening. Hier werd in het beschermingsbesluit rekening mee gehouden, de vermelde verbodsbepalingen golden voor deze percelen enkel tot 20m gemeten vanaf de as van de weg. Daarmee werd de beplanting langs de wegen opgenomen, maar was er wel ruimte voor de aanleg van de verkaveling. Verder werd er opgenomen: "De hoger vermelde verbodsbepalingen in acht genomen, bestaat er evenwel geen bezwaar wat de aanleg en uitrusting betreft van de Orshagenstraat en de Gemeentestraat, mits voorafgaande goedkeuring door de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg". Voor de verkaveling werd vooraf advies gevraagd aan de toenmalige Rijksdienst en na enkele voorwaarden is de verkaveling inderdaad gerealiseerd. Deze zone met recente villa's en tuinen heeft geen erfgoedwaarde meer. Ondertussen is er voor het behouden gedeelte van de bescherming een beheerplan opgemaakt. Voorstel is om de bescherming in te krimpen en de verkavelde zone uit de bescherming te halen.

Het beschermde bestand bevat erfgoedobjecten die dubbel zijn beschermd, op de oorspronkelijke plaats én in verplaatste toestand. Het ligt voor de hand om de bescherming van het erfgoedobject op de vroegere plaats op te heffen.

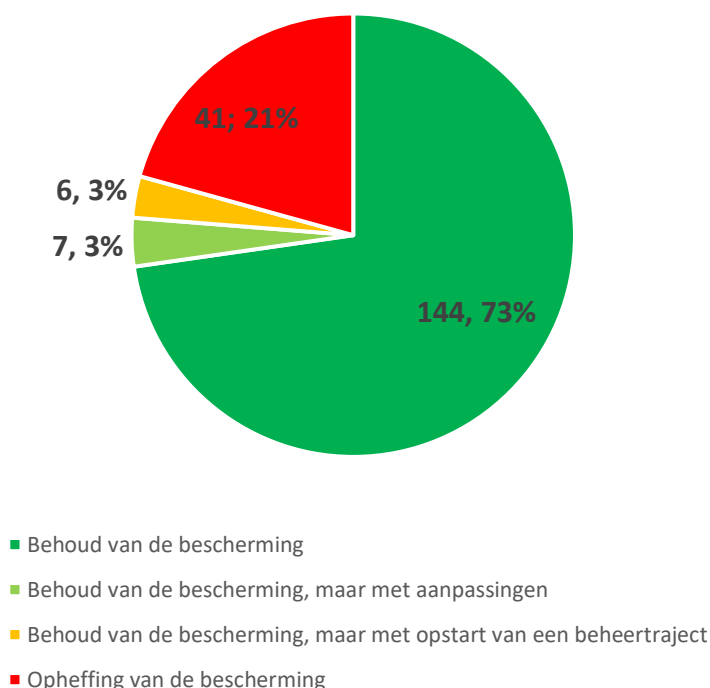

De stad Leuven bevat twee zo'n dubbele beschermingen. De 18de-eeuwse hardstenen poort van het Van de Wynckelecollege is zowel beschermd op de plaats van het [verdwenen universiteitscollege](#) in de Muntstraat, als op de huidige locatie aan de toegang van het [stadspark](#). De voorgevel van het 17de-eeuwse huis Sint-Niklaas werd in 1983 heropgebouwd in het Groot Begijnhof, nadat het oorspronkelijke pand op de hoek van de Minderbroeders- en Parijsstraat was afgebroken in 1973. Het pand is daardoor twee keer beschermd, op de [originele locatie](#) én als deel van het [Groot Begijnhof van Leuven](#).

7.6 DE VOORSTELLEN VAN BESLISSING IN CIJFERS

198 onderzochte beschermde erfgoedobjecten

Van de 142 onderzochte **bouwkundige beschermingen** is van 136 het onderzoek afgerond: de huidige toestand is gekend, de oorzaak van aantasting of verdwijning van de erfgoedwaarde is gekend en er is een beslissing over wat te doen met de bescherming.

Van de zes beschermingen zonder beslissing is de oorzaak van de aantasting of verdwijning nog niet achterhaald⁸, is er nog onduidelijkheid over remediërende beheersmaatregelen⁹ of is er nog lopend overleg met de lokale overheid¹⁰.

Van de 136 bouwkundige beschermingen met een beslissing:

- Blijven 97 beschermingen behouden
- Blijven 2 behouden maar met opstart beheertraject
- Blijven 6 behouden maar met een aanpassing
  - o 3 moeten worden onderzocht voor aanpassing van de afbakening
  - o 3 verplaatsingen moeten worden geregulariseerd
- Kunnen er 31 worden opgeheven

Van alle 30 onderzochte beschermingen van **houtig erfgoed** is het onderzoek afgerond: de huidige toestand is gekend, de oorzaak van aantasting of verdwijning van de erfgoedwaarde is gekend en er is een beslissing over wat te doen met de bescherming.

⁸ Bijvoorbeeld door het niet kunnen raadplegen van de archieven van het kadaster door de coronamaatregelen.

⁹ Bijvoorbeeld het [ensemble van dorpswoningen met omgeving](#) in Aarsele (Tielt).

¹⁰ Bijvoorbeeld het verplaatste [smeedijzeren kruis](#) in Bommershoven (Borgloon), waarvan de huidige bewaarplaats momenteel door de gemeente wordt onderzocht.

Van de 30 beschermingen met een beslissing:

- Blijven er 23 behouden. 19 bomen zijn vervangen, de verdere erfgoedwaarde wordt later geëvalueerd. 4 bomen zijn verdwenen zonder advies, maar de bescherming blijft behouden met het oog op een heraanplant. De bomen kunnen vrij eenvoudig terug aangeplant worden. Er is geen handhavingstraject lopende. Er zijn goed bewaarde standplaatsen en contexten waardoor herstel mogelijk is. Indien een heraanplant niet lukt, moet het behoud van de bescherming opnieuw geëvalueerd worden.
- Kunnen er 7 worden opgeheven

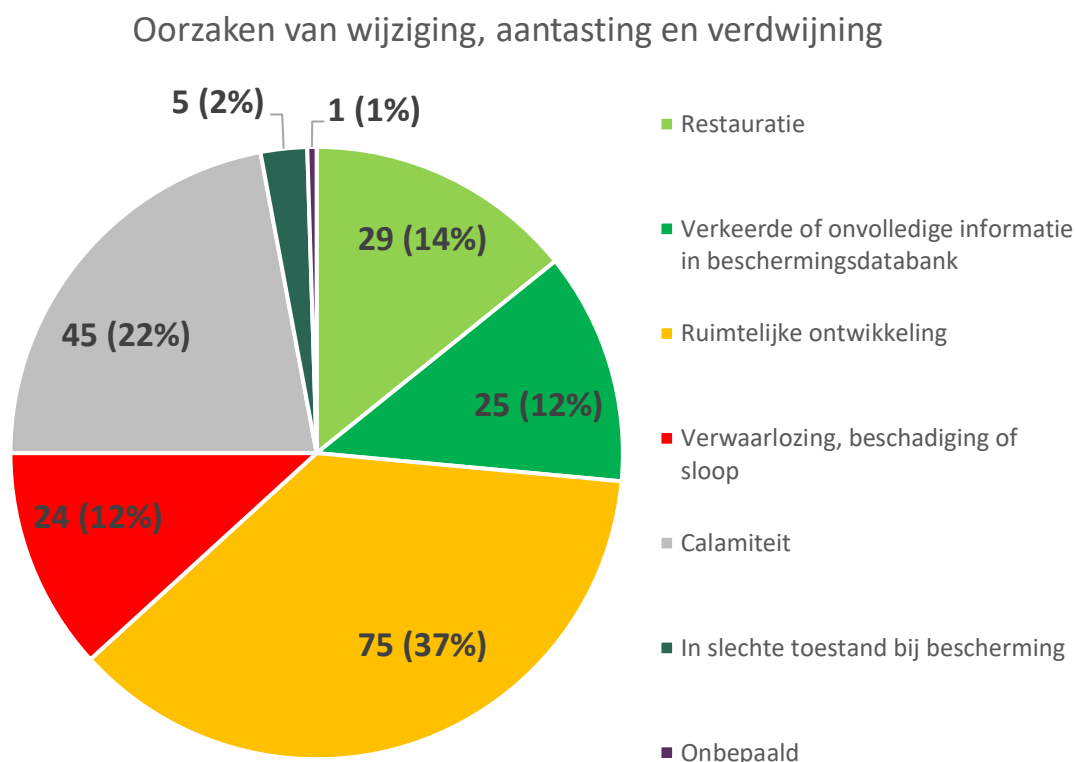
Van alle 32 onderzochte beschermingen van **landschappen** is het onderzoek afgerond met daaraan gekoppelde beslissing: de huidige toestand is gekend, de oorzaak van aantasting of verdwijning van de erfgoedwaarde is gekend en er is een beslissing over wat te doen met de bescherming.

Van de 32 beschermingen:

- Blijven er 28 behouden
- Blijft 1 bescherming behouden maar met een aanpassing: aanpassen van de afbakening door het verkavelde deel uit de bescherming te halen
- Kunnen er 3 worden opgeheven

8 OORZAKEN VAN VERDWIJNING EN AANTASTING

De wijziging, aantasting of verdwijning van de erfgoedwaarden van beschermde erfgoedobjecten kan worden herleid tot volgende oorzaken:

8.1 RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN

Bij iets meer dan een derde van de onderzochte beschermingen is de aantasting of verdwijning van de erfgoedwaarde het gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen, zoals wijzigingen van het grondgebruik, infrastructuurwerken en stedenbouwkundige ingrepen. Bij de aangetaste cultuurhistorische landschappen gaat het over meer dan 84 %.

[Twee vissershuisjes](#) in de duinen van Koksijde werden beschermd nadat ze al door de plaatselijke intercommunale waren onteigend. De huisjes waren gelegen in waterwinningsgebied en konden daarom niet meer als woning worden gebruikt. Beide huisjes werden gesloopt in 1972, maar toch werden ze het jaar erna alsnog beschermd als monument. Bij landschapsbeschermingen gaat het om bebouwing of een verkaveling die een deel van de bescherming aantast. Soms gaat het om grote verkavelingen zoals in het eerdere voorbeeld van het Hof van Riemen. De [Westhoekduinen](#) in De Panne zijn een ander voorbeeld waar een grote verkaveling binnen de afbakening van de bescherming is gerealiseerd. Een BPA uit begin de jaren 1970 maakte dit mogelijk. De kiem voor de bebouwing is echter al in het beschermingsbesluit uit 1935 en 1940 gelegd. Het beschermingsbesluit

An aerial photograph of a coastal region. A red line is drawn across the image, separating a residential area on the left from a commercial area on the right. The residential area features numerous small, dark-roofed houses and a winding road. The commercial area contains larger, more complex buildings and a more organized street layout. The coastline is visible at the top, with waves breaking onto a sandy beach. The bottom of the image shows a dense, dark forested area.

Werken aan verkeersinfrastructuur zijn geregeld een bedreiging voor beschermde erfgoedobjecten. De heraanleg van wegen leidt vaak tot de kap (en vervanging) van bomen. Voorbeelden van beschermde landschappen die zijn aangetast door de aanleg van weginfrastructuur zijn het [Kasteel van Groot-Bijgaarden en omgeving](#) en het [Domein Terlamen en Bolderberg](#) waar op- en afritten van de snelweg binnen de bescherming kwamen te liggen. Het [gemeentehuis van Vrasene](#) (Beveren) en het [stadhuis van Harelbeke](#) moesten respectievelijk in 1965 en 1973 wijken voor wegverbredingen, ondanks adviezen tegen de sloop door de KCML. Eén van de twee in 1985 beschermde [hekpijlers bij de watertoren van de Halenstraat](#) in Antwerpen verdween zonder toelating bij de bouw van een keerwand tegen de spoorwegtalud.

In 1987 werd het gemeentehuis vervangen. Tien jaar later, in 1997 werd een toelating gegeven om de afgestorven bomen te rooien en niet te vervangen.

In zes landschapsbeschermingen gaat het om de bouw van één of enkele gebouwen binnen de afbakening, zoals bij de bescherming van de [Pastorie Sint-Clemensparochie: tuin en levensboom](#) in Eppegem (Zemst). Na de bescherming werden een woonhuis en lokalen voor een jeugdbeweging gebouwd, waardoor de tuin een rommelige aanblik kreeg. De impact van deze bebouwing op de erfgoedwaarde van het geheel is echter beperkt, waardoor de bescherming blijvend kan worden gemotiveerd. Een aanpassing van de bescherming is daarom niet dringend. Het geheel van de bescherming kan beter worden afgewogen bij een (thematisch) pakket van vergelijkbare beschermingen.

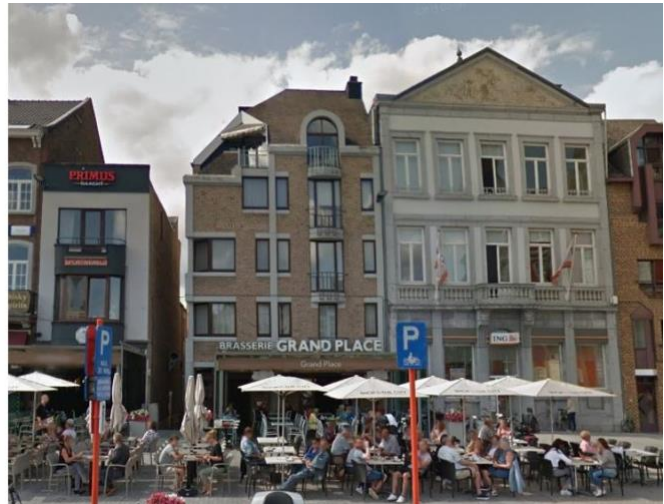
8.2 VERWAARLOZING, BESCHADIGING EN SLOOP

Bij 24 van de 142 beschermde bouwkundige items (12 % van het totale pakket) is er sprake van verwaarlozing, beschadiging of sloop, ondanks aansporingen tot instandhouding of adviezen tegen sloop door het agentschap, én ondanks de opstart van een handhavingprocedure.

Het verzaken aan de onderhoudsplicht leidde bijvoorbeeld tot de verdwijning van een beschermde [langsschuur](#) in Kasterlee. De schuur in fragiele vakwerkbouw werd in 1985 beschermd op vraag van de eigenaar. Al in 1986 werd vastgesteld dat de schuur verdwenen was. De gedeeltelijke instorting van het beschermde [Hotel aux Armes de France](#) in Kortrijk in 2015 ten gevolge van bouwwerken op het aanpalende perceel toont aan dat ondoordachte werken zeker geen zaak uit de vorige eeuw zijn. Een klein aantal van de onderzochte problematische beschermingen zijn gevallen van sloop zonder vergunning.

Het werkelijke aantal gevallen van verwaarlozing, beschadiging of sloop zou nog iets meer kunnen bedragen dan de 24 gedetecteerde gevallen. Tijdens het archiefonderzoek kwamen verschillende gevallen van instorting aan de oppervlakte, soms kort na de definitieve bescherming. Het kan vandaag niet meer worden achterhaald, maar het is niet uitgesloten dat een aantal van deze ongelukken een gevolg zijn van verwaarlozing of verdoken afbraak.

Soms kwam de bescherming te laat om het erfgoedobject te vrijwaren van ingrepen die een aantasting van de erfgoedwaarde teweeg brachten. Het stadsgezicht van de [Korensteeg en gebouwen met omgeving](#) in Sint-Truiden is hiervan een sprekend voorbeeld. Het stadsgezicht omvat de eigenlijke steeg en het perceel aan de noordzijde, waarvan de bebouwing geen erfgoedwaarde bezit en dus niet waardeversterkend is voor het stadsgezicht. Deze bebouwing was echter al voorzien op het moment van de bescherming in 1981. De sloop van de historische bebouwing op het perceel en de realisatie van het huidige gebouw in 1982 werden dan ook gunstig geadviseerd door de toenmalige Rijksdienst Monumenten en Landschappen.

De als stadsgezicht beschermde Korensteeg en aanpalend perceel in Sint-Truiden (toestand 2019). De nieuwbouw op het mee beschermde perceel (brasserie Grand Place) werd met vergunning opgetrokken in 1982, een jaar na de bescherming van het stadsgezicht.

8.3 CALAMITEIT

Erfgoedwaarde kan verloren zijn gegaan door wat een calamiteit wordt genoemd. Dat is de onopzettelijke aantasting of verdwijning van beschermd erfgoed door een natuurlijke of menselijke ramp. 22 % van de onderzochte beschermingen vallen onder deze categorie.

Het meeste houtig erfgoed (29 van de 30 items) is verdwenen na een calamiteit. Bomen zijn levend erfgoed en dus kwetsbaar: de boom wordt ziek en wordt dan omwille van hoogdringendheid in het kader van de openbare veiligheid gekapt, of de boom waait om of geraakt onherstelbaar beschadigd door een storm. In sommige gevallen wordt de ziekte voorafgegaan door niet geslaagde ingrepen aan de boom of in de wortelzone.

Het omwaaien van de [linde bij de parochiekerk Sint-Pieter in Meerbeke](#) (Ninove) in 1984 kwam uitgebreid in de pers en beroerde de dorpsgemeenschap. De dorpslinde werd nadien door een nieuw exemplaar vervangen.

Een bouwkundig voorbeeld is de [noord- en oostvleugel van het kloosterpand van de Sint-Geertruiabdij](#) in Leuven. De in 1938 als monument beschermde vleugels werden vernield tijdens het bombardement op Leuven van 11-12 mei 1944. Na de oorlog werden geen initiatieven tot heropbouw genomen.

Sommige gevallen van een calamiteit bij het verdwijnen van bomen worden veroorzaakt door een voorafgaande ruimtelijke ontwikkeling die hoogstwaarschijnlijk schade veroorzaakte aan de boom. De gevolgen hiervan worden vaak pas jaren later duidelijk, als de boom aangetast wordt door ziekte of vanwege een verminderde conditie en vitaliteit zwaar beschadigd wordt door een storm. Het oorzakelijk verband tussen beide gebeurtenissen is vaak niet hard te maken, zeker niet als het jaren geleden is. Bij graafwerkzaamheden, ophogingen of het verharderen van de bodem worden wortelzones beschadigd, die op termijn de boom bedreigen. De oorzaak 'calamiteit' wordt in zeker zeven van de 30 cases voorafgegaan door ingrepen in de bodem.

De linde van Meerbeke (Ninove) liep zware stormschade op in 1984

Voor beschermde erfgoedobjecten die zijn verdwenen of onherstelbaar aangetast door een calamiteit wordt de opheffing van de bescherming voorgesteld.

Een uitzondering hierop is houtig erfgoed dat op een goede manier opnieuw is aangeplant. Hier wordt de bescherming gebruikelijk behouden. Dit is het geval bij bijna alle objecten houtig erfgoed die op de lijst bescherming te behouden voorkomen. De erfgoedwaarde van deze objecten wordt in een latere screening geëvalueerd.

8.4 SLECHTE TOESTAND OP HET MOMENT VAN DE BESCHERMING

In een zeer klein aantal gevallen verkeerde het erfgoedobject op het moment van bescherming al in een precare toestand. Het wordt niet uitdrukkelijk vermeld in de beschermingsdossiers, maar vermoedelijk werd met de bescherming geprobeerd om herstel mogelijk te maken. Het uitblijven van remediërende maatregelen leidde echter tot verdere degradatie en uiteindelijk de verdwijning van het beschermde erfgoedobject. Zo verkeerde het 17de-eeuwse [Wilderkasteeel](#) in Sint-Pieters-Leeuw al bij de bescherming in 1973 in een bouwvallige toestand. Behalve enkele intentieverklaringen tot herstel werden in de jaren nadien geen initiatieven genomen tot instandhouding en restauratie. Ook het agentschap en haar voorlopers namen hierin geen actieve rol op. Vandaag is van het kasteel bovengronds niets meer bewaard dan enkele lage bakstenen muurresten.

De [Canadapopulier](#) in het park van de Sint-Adriaansabdij in Geraardsbergen had al op moment van de bescherming in 2002 problemen in de kruin. In 2000 bleek dat één van de drie gesteltakken van de zware boom begon uit te scheuren. Het betrof een uitzonderlijke zware bundelboom met een omtrek van 856 cm (op 1.5m), gemeten in 2002. De bescherming had als doel boomverzorging en een verbetering van de conditie van de boom mogelijk te maken. Via verankering zijn enkele uitgescheurde takken gestabiliseerd. De boom is heel kort na de bescherming, ondanks de boomverzorging, verder afgetakeld. In het beheersplan voor het Abdijpark is voorzien dat de stamrest van de boom er blijft staan, maar er wordt niet ingezet op herstel omdat daar geen plaats voor is.

De Canadapopulier in oorspronkelijke staat in 1994, en kort na de bescherming in 2002.

8.5 RESTAURATIE

Vergunde restauraties vormen de oorzaak van de wijziging van 14 % van de onderzochte bouwkundige beschermingen. Naast vergunde restauraties zoals van het eerder vermelde [hoekpand Keizerstraat 28](#) in Antwerpen omvat deze groep ook gevallen van heropbouw van sterk vervallen of ingestorte gebouwen, zoals het [boerenburgerhuis](#) in de Nederstraat te Halen en het [burgerhuis](#) van Eikerstraat 6 in Maaseik. Omdat deze restauraties vergund werden, werden deze dossiers onterecht op de lijst van te onderzoeken dossiers geplaatst.

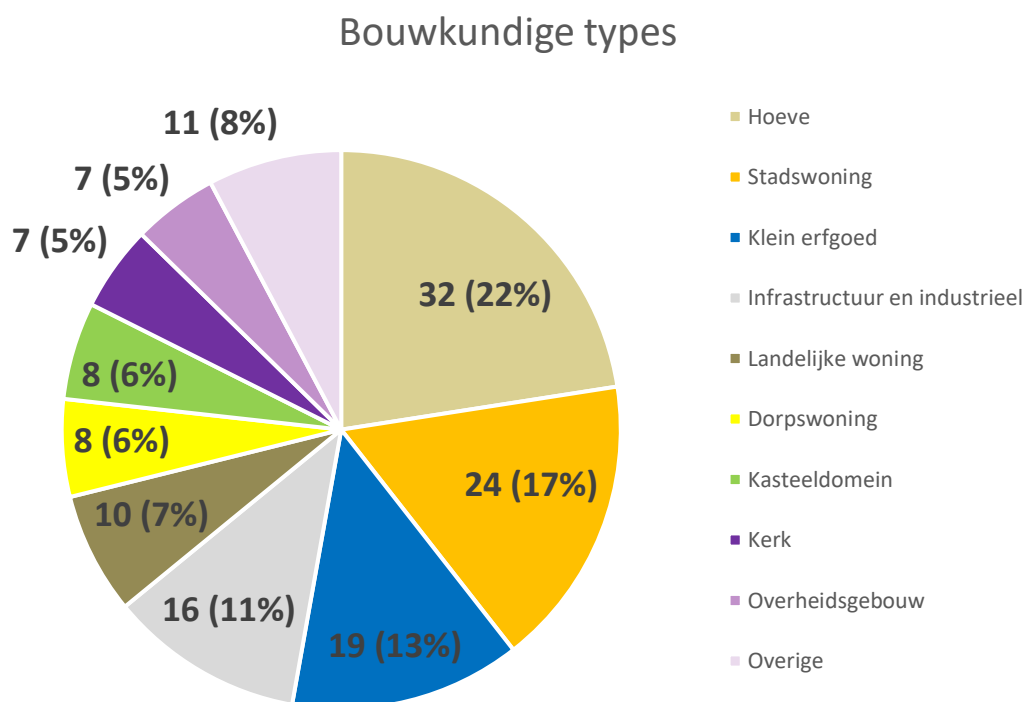
8.6 ONVOLDOENDE INFORMATIE BIJ DE OPMAAK VAN DE BESCHERMINGSDATABANK

Voor 12 % van de onderzochte beschermingen was er een ontbrekend vermoeden van aantasting of verduistering van de erfgoedwaarden door onvoldoende informatie bij de opmaak van de beschermingsdatabank. Door verder onderzoek is nu gebleken dat het erfgoed toch goed is behouden en dat de dossiers ontbrekend in de lijst van 'verdwijnen of aangetast' erfgoed werden opgenomen.

9 TYPES VAN AANGETASTE EN VERDWENEN BESCHERMINGEN

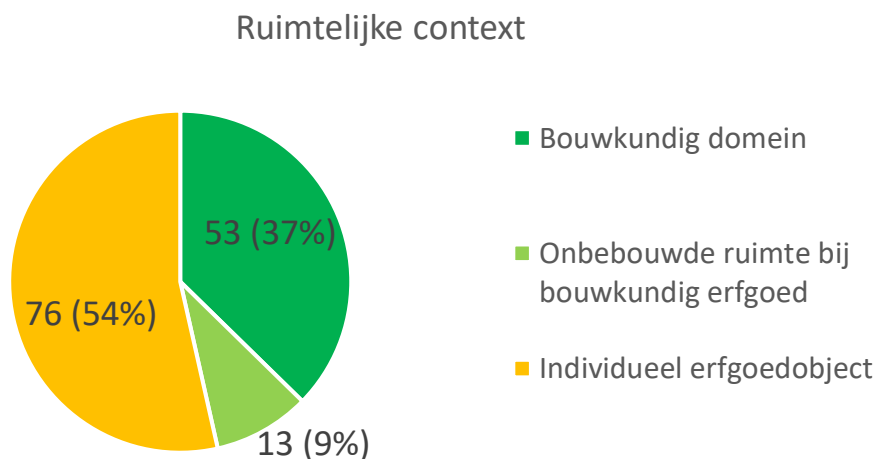
9.1 BOUWKUNDIG ERFGOED

Van de 142 problematische bouwkundige beschermingen is bijna een vierde een **hoeve** (22 %). Het gaat vaak over de verdwijning of beschadiging van één van de hoevegebouwen (bijvoorbeeld bakhuis, schuur). Veel van de hoeves in de onderzochte beschermingen bevatten ook vakwerkbouw, een bouwwijze die meer dan andere gevoelig is voor materieel verval en calamiteit. Precies omdat hoeves vaak bestaan uit meerdere gebouwen is er ook geregeld onduidelijkheid over de afbakening van de bescherming, met soms onterechte vermoedens van aangetaste erfgoedwaarde tot gevolg. **Stadswoningen** maken een groot deel uit van de bouwkundige beschermingen in Vlaanderen. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat zij met 17 % de tweede grootste groep uitmaken van de 142 bouwkundige beschermingen. De wijziging van hun materiële toestand omvat het hele scala aan de hiervoor besproken oorzaken: calamiteit, restauratie, ruimtelijke ontwikkeling, sloop. Het belangrijke aandeel van stadswoningen in het onderzochte pakket beschermingen is wellicht een weerspiegeling van de bouwdruk in de stedelijke omgeving, waar afbraak en nieuwbouw vaste prik zijn.

De derde grote groep is het **klein erfgoed** (13 %), zoals wegkruisen, schandpalen, kapelletjes en oorlogsmonumenten. Door hun kleinschalig karakter zijn deze erfgoedobjecten zeer vatbaar voor verplaatsing, beschadiging en afbraak. Hiermee verwant zijn de beschermde erfgoedobjecten die materieel verbonden zijn aan een onbeschermd gebouw, zoals gevelbeelden en technische installaties. Hun plaats in een onbeschermd context maakt dat ook zij gevoelig zijn voor verplaatsing en verdwijning.

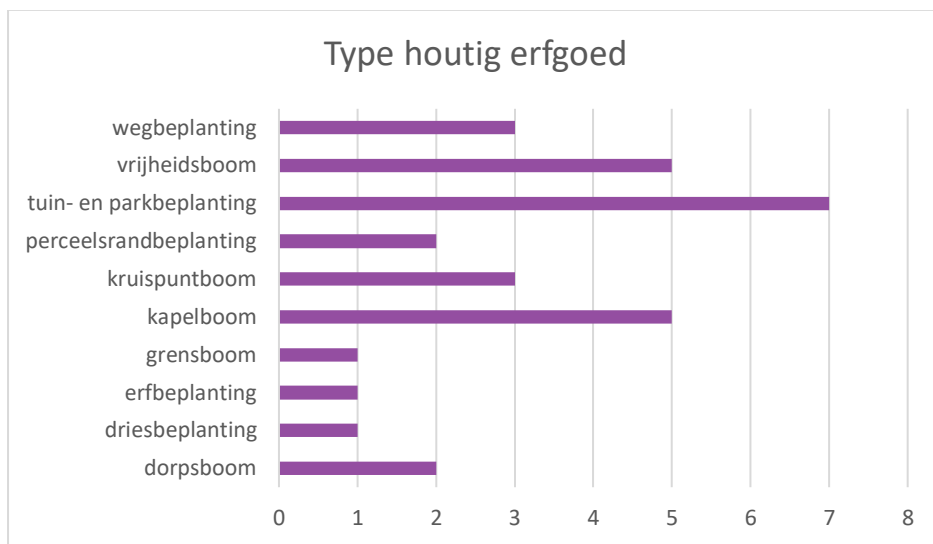
Naast de functionele typologie biedt ook ruimtelijke typologie een inzicht in welke bouwkundige erfgoedobjecten vatbaar zijn voor aantasting en verdwijning. Meer dan een derde (37 %) van de onderzochte bouwkundige erfgoedobjecten zijn verzamelingen van meerdere gebouwen, hier **bouwkundige domeinen** genoemd, zoals hoeves, industriële sites en kasteeldomeinen. Tot deze groep behoren ook als stadsgezicht beschermde aaneengesloten bebouwingen in historische stadskernen, zoals het stadsgezicht van [Den Tempst](#) in Leuven en dat van de [Ketelpoort](#) in Gent. Onder gewijzigde bouwkundige beschermingen behoren ook oorspronkelijk **onbebouwde ruimtes rond bouwkundig erfgoed**. Hieronder bevinden zich meerdere gevallen van als dorpsgezicht beschermde terreinen (weide, boomgaard, erf) rond als monument beschermde hoeves, waar bebouwing heeft geleid tot de aantasting van wat oorspronkelijk onbebouwde ruimte was. Het grote aandeel van bouwkundige ensembles en onbebouwde ruimtes (46 %) in de 142 onderzochte bouwkundige beschermingen spoort met ruimtelijke ontwikkelingen als voornaamste oorzaak voor de aantasting en verdwijning van beschermde erfgoedobjecten.

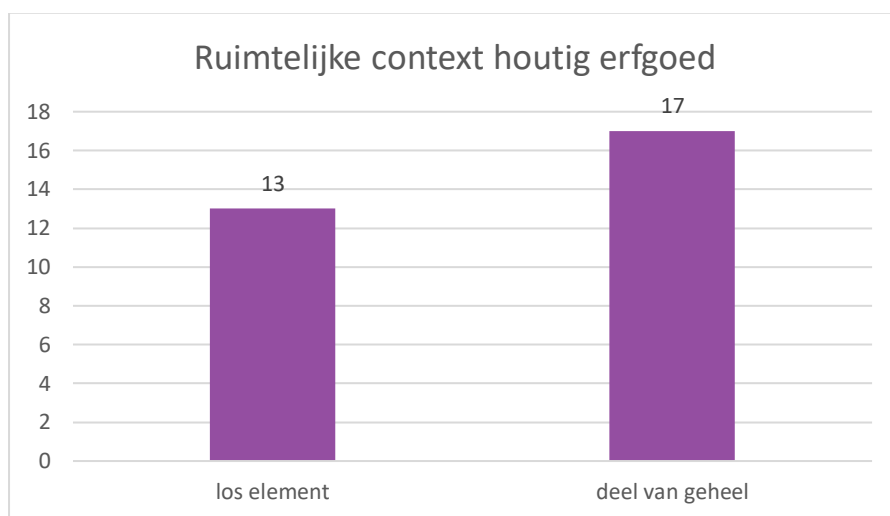
Tot slot merken we op dat 16 % van de bouwkundige beschermingen vakwerkbouw betreft. Vanwege de fragiele aard van het houtige materiaal zijn deze erfgoedobjecten zeer vatbaar voor aantasting of verdwijning door calamiteit, verwaarlozing en sloop. Maar er is ook een positieve keerzijde: diezelfde materiële aard maakt dat herstel en restauratie mogelijk zijn door vervanging van de houten bouwelementen.

9.2 HOUTIGE BEPLANTINGEN MET ERFGOEDWAARDE

Van het **houtig erfgoed** zijn de tuin- en parkbeplantingen, vrijheidsbomen en kapelbomen het meest vertegenwoordigde type. Vrijheidsbomen en kapelbomen zijn in vele gevallen heraan geplant. Bij tuin- en parkbeplantingen is dat niet altijd het geval. Daar leent de context zich soms niet meer voor een heraanplant, bijvoorbeeld door een andere visie op het park of omdat er intussen een harde ruimtelijke ontwikkeling is gebeurd (bebouwing). Van de zeven voorstellen tot opheffing zijn er vijf uit de categorie 'tuin- en parkbeplantingen'. De overige twee zijn een kruispuntboom en wegbepanting.

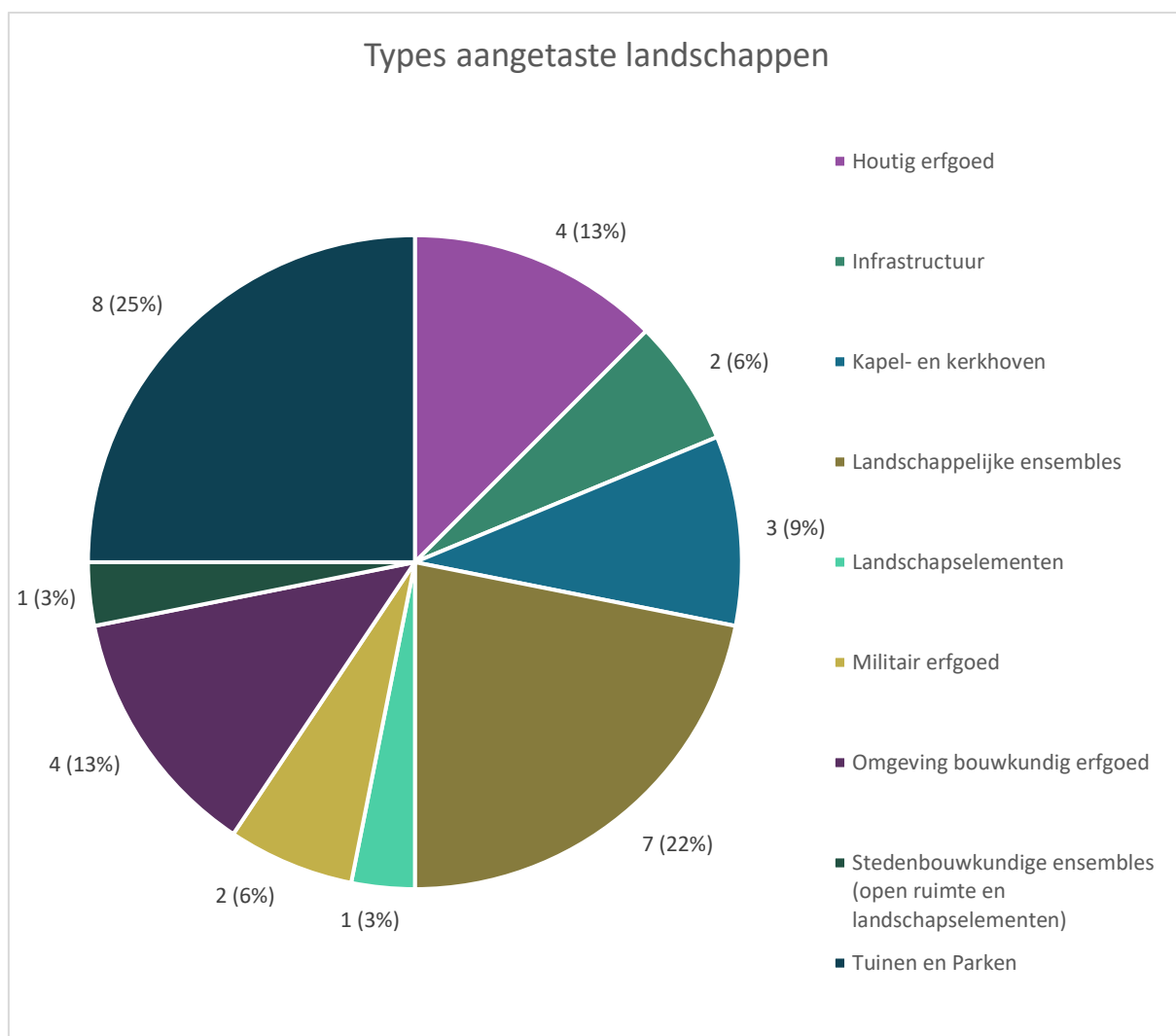
Als we kijken naar de samenhang met andere erfgoedelementen of een ruimere erfgoedcontext is de ruimere meerderheid gelegen in een onmiddellijke samenhang met andere items, bijvoorbeeld een bomengroep of een combinatie van een kapelboom met een kapel, of liggen de bomen in een erfgoedcontext, bijvoorbeeld een dorpsgezicht.

9.3 LANDSCHAPPEN

De **types aangetaste landschappen** kunnen als volgt worden onderverdeeld in clusters:

‘Tuinen en parken’ en ‘landschappelijke ensembles’ zijn het meest vertegenwoordigd, wat ook samenhangt met het onderwerp van dit deel van het onderzoekspakket. De meeste items houtig erfgoed zitten in de lijst ‘verdwenen houtig erfgoed’ (zie hierboven punt 8.2), waardoor dit cijfer hier minder representatief is. Sites in samenhang met bouwkundig erfgoed zijn eveneens goed vertegenwoordigd (omgeving van bouwkundig erfgoed, zoals kapel- en kerkhoven, militair erfgoed, stedenbouwkundige ensembles). Het gaat hier dan voornamelijk over de landschappelijke component ervan (open ruimte, landschapselementen,...).

Samenvattend kan worden gesteld dat volgende erfgoedobjecten meer dan andere vatbaar zijn voor aantasting en verdwijning van de erfgoedwaarde:

- Hoeses, stadswoningen, klein erfgoed, infrastructuur en industriële gebouwen
- Bouwkundige ensembles en onbebouwde ruimte bij bouwkundig erfgoed
- Bomen en struiken, omdat het levend erfgoed kan afsterven
- Vakwerkbouw

- ////////////////////////////////////